

واکاوی نقش گردشگری در معیشت و پایداری معیشتی خانوارهای روستایی، مطالعه موردی: بخش اورامان سروآباد

فرزاد ویسی^۱

چنورنیکخواه^۲

چکیده

رویکرد معیشت پایدار به عنوان رویکردی جدید در ارتباط با توسعه روستایی و با هدف کاهش و ریشه‌کنی فقر روستایی مطرح شده است همچنین گردشگری در سال‌های اخیر، نقش و جایگاه ویژه‌ای در توسعه مناطق روستایی پیدا کرده است. هدف تحقیق حاضر تحلیل اثرات توسعه گردشگری بر معیشت و پایداری معیشتی روستاهای بخش اورامان شهرستان سروآباد بود. این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از لحاظ نحوه جمع‌آوری داده‌ها توصیفی از نوع پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر تمامی ساکنین بخش اورامان سروآباد بوده و با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۳۵۱ نفر به صورت روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته بود که شامل ابعاد انسانی، اجتماعی، مالی، طبیعی، فیزیکی معیشت پایدار بود. که میزان پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ (۰.۸۴) به دست آمد. برای تحلیل داده‌ها از روشهای آمار توصیفی از جمله فراوانی، درصد و در سطح آمار استنباطی ابتدا برای نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف اسمیرنوف، برای آزمون فرضیات و بررسی تاثیر گردشگری بر معیشت پایدار از آماره‌های تی تک نه $t_{(1)}$ استفاده شد. نتایج بررسی میزان تاثیر گردشگری بر هر یک از ابعاد معیشت پایدار از آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج

Email:geoplan1392@gmail.com

۱-استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور(نویسنده مسئول)

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

نشان داد که گردشگری بر سرمایه انسانی ($p=0.001$)، اجتماعی ($p=0.001$)، فیزیکی ($p=0.001$)، طبیعی ($p=0.001$) و مالی ($p=0.001$) بخش اورامان تاثیر مثبت دارد. همچنین بررسی تاثیر گردشگری بر هر یک از ابعاد با استفاده از آزمون فریدمن نشان داد که بیشترین تاثیر گردشگری بر ابعاد پنج‌گانه معیشت پایدار به ترتیب بر ابعاد مالی (۴.۶۵)، طبیعی (۳.۳۰)، اجتماعی (۳.۱۸)، فیزیکی (۲.۰۵) و انسانی (۱.۸۲) بوده است. به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که گردشگری بر معیشت مردم بخش اورامان شهرستان سروآباد تاثیر معنی داری دارد.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، پایداری معیشتی، معیشت روستایی، بخش اورامان، سروآباد

مقدمه:

توسعه یافتگی یک کشور، ساختار دولتی و سیاسی، میزان رشد صنعت گردشگری و میزان توانمندی در سطح محلی، در تعیین خطمشی‌ها و رویه‌های مربوط به این حوزه بسیار مؤثر است. به علت مشکلات تولید در بخش کشاورزی، متخصصان همواره بر اهمیت توسعه گردشگری روستایی تأکید کرده‌اند (رضوانی، ۱۳۹۳: ۳۲) گردشگری روستایی یکی از انواع گردشگری می‌باشد که با بسیاری از الگوهای دیگر گردشگری پیوند دارد، ولی وجه مشخصه آن استقرار در نواحی روستایی است. این نوع گردشگری که امروزه یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری محسوب می‌شود (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹: ۲) به علاوه گردشگری فعالیتی است که قابلیت‌های زیادی برای ایجاد کسب و کارها جدید دارد و می‌تواند به توسعه اشتغال‌زایی و کارآفرینی کمک کند (اربابیان، ۱۳۹۳: ۱۲۹) البته باید اذعان داشت که گردشگری به تنهایی نمی‌تواند جوابگوی همه نیازهای روستاییان باشد و باید در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی و با برنامه‌ریزی اصولی قرار گیرد (رضوانی، ۱۳۹۳: ۳۰). بنابراین یکی از موضوعات حیاتی توسعه جوامع روستایی، تحقق معیشت مطلوب، متنوع، و امن برای جوامع و مردم محلی است. به عبارت دیگر با تحقق چنین شرایطی می‌توان به معیشت پایدار در جوامع روستایی دست یافت. معیشت شامل توانایی‌ها

(ذخایر، منابع و میزان دسترسی) و فعالیت‌های مورد نیاز برای استفاده از زندگی است (Mbaiwaa, and Stronzab, ۲۰۱۰:۶۳۷) نتایج برخی تحقیقات پیشین نیز نشان داده که گردشگری توانسته است در فعالیت‌های معیشتی روستاهای تغییراتی ایجاد کند (Mbaiwaa, ۲۰۱۰:۶۳۷) تأمین معیشت پایدار^۱ به عنوان گزینه‌های معیشتی شامل محیط زیست امن، اقتصاد کارآمد و داشتن عدالت اجتماعی با تأکید بر ابعاد زیست محیطی، اقتصادی، انسانی، نهادی و اجتماعی تعریف شده است. چمبرز و کانوی پیشنهاد دادند که مفهوم امنیت معیشت روستایی باید با تمرکز بر قابلیت، عدالت و پایداری باشد رویکرد معیشت پایدار، در دهه ۱۹۸۰، به عنوان رویکردی جدید در ارتباط با توسعه روستایی و با هدف کاهش و ریشه‌کنی فقر روستایی مطرح شد (Singh & Hiremat, ۲۰۱۰:۹). در سالهای اخیر گردشگری به عنوان عاملی در جهت ایجاد پایداری معیشتی در سکونتگاه‌های روستایی مطرح شده است گردشگری روستایی می‌تواند ابعاد و سازه‌های معیشت پایدار را به صورت مثبت متاثر نماید و زمینه ساز ایجاد معیشت پایدار روستایی که از پایه‌های اصلی ایجاد توسعه پایدار روستایی است به شمار می‌رود. به عبارتی می‌توان گفت گردشگری به عنوان بزرگترین بخش خدماتی دنیا، نقش و جایگاه ویژه‌ای در توسعه مناطق روستایی دارد. هنگامی که ابعاد و زمینه‌های مرتبط با گردشگری به خوبی شناخته گردد و برنامه ریزی متناسب با آن صورت گرفته و اجرا شود به طور یقین در جهت توسعه واقعی مناطق روستایی گام‌های علمی و اجرایی مطلوبتری برداشته خواهد شد. این وضعیت زمانی نمود بیشتر و عینتی‌تری پیدا خواهد کرد که منطقه‌ای دارای پتانسیل‌های گردشگری متنوع و منحصر به فرد باشد، و از طرفی، این وضعیت بتواند در محرومیت‌زدایی منطقه مؤثر واقع گردد. منطقه اورامان در شهرستان سروآباد استان کردستان، از مقاصد مهم گردشگری روستایی در کشور به شمار می‌رود و بررسی‌ها، حاکی از رشد قابل توجه گردشگران و فعالیت‌های گردشگری در این منطقه است. مطالعات حاکی از اثرات مثبتی است که گردشگری روستایی در این منطقه بر جای گذاشته است و ضرورت بررسی این مسئله از منظر اثر گردشگری بر معیشت و پایداری معیشتی از اهمیت زیادی برخوردار است. با توجه به اهمیت گردشگری و

^۱ - Sustainable Livelihood Security

منطقه‌ی روستایی اورامان و اثرات آن بر معیشت خانوارها در این منطقه، هدف این پژوهش تحلیل اثر گردشگری بر معیشت و پایداری معیشتی خانوارهای روستایی منطقه‌ی اورامان می‌باشد.

پیشینه تحقیق

در زمینه گردشگری روستایی و اثرات آن تحقیقات زیادی انجام شده که به طور خلاصه مهمترین موارد مرتبط با پژوهش ذکر می‌شود. آرف (۲۰۱۱) به بررسی تاثیر گردشگری بر کیفیت زندگی پرداخت نتایج تحقیق نشان دهنده نقش گسترش گردشگری در ارتقای سطح کیفیت زندگی ساکنان بود. این تاثیرات در بهبود بهزیستی روانی، افزایش درآمد و اشتغال، بیشتر از سایر متغیرها است. ماریا (۲۰۱۲) در تحقیقی به ارزیابی تاثیرات گردشگری اجتماعی بر کیفیت زندگی پرداختند. نتایج نشان داد گردشگری اجتماعی توانسته است با افزایش در آمد، افزایش مشاغل و در نهایت، کاهش فقر به افزایش کیفیت زندگی عینی ساکنان کمک کند. ریچارد (۲۰۱۳) نقش گردشگری در کیفیت زندگی روستاییان را بررسی و به این نتیجه رسید. گردشگری را عامل بهبود کیفیت زندگی روستاییان در شاخصهایی همچون: توسعه محلی، سطح دستمزدها، کاهش فقر و بهبود آموزش و سلامتی روستاییان می‌داند. در مطالعه ای با عنوان استراتژیهای گردشگری و معیشت روستایی در مناطقی از رومانی، آیوریو و کورسال (۲۰۱۰، ۱۵۲) نتیجه گرفتند که تغییرات اساسی در حومه شهرهای رومانی به همراه نیاز به فعالیتهای اقتصادی قویتر باعث شده که برخی از خانواده‌ها به گردشگری به عنوان یک استراتژی تنوع اقتصادی نگاه کنند. میوا و استرونزا (۲۰۱۰، ۶۳۵) در پژوهشی اثرات توسعه ی گردشگری بر معیشت روستایی در دلتای اوکاوانگو در بوتسوانا بررسی را نمودند. نتایج نشان داد که توسعه ی گردشگری در روستاهای ناحیه مورد مطالعه در حال دستیابی به هدف خود، یعنی بهبود معیشت پایدار با تغییر در فعالیتهای معیشتی سنتی است. زرافشانی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی به بررسی اثرات توسعه گردشگری در ارتقاء شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی نواحی روستایی در منطقه گردشگری ریجاب در استان کرمانشاه پرداختند. نتایج نشان داد توسعه گردشگری در منطقه مورد مطالعه دارای چهار پیامد عمده شامل، درآمدزایی، ایجاد مشکلات زیست- محیطی، توسعه فرهنگی و

کاهش سرمایه اجتماعی بوده است. قدیری و همکاران (۱۳۹۴) نیز در تحقیقی به سطح‌بندی سرمایه‌های معیشتی در روستاهای گردشگری کوهستانی در دهستان بالا طالقان در شهرستان طالقان پرداختند. نتایج نشان داد که وضعیت سرمایه‌های معیشتی روستائیان ناشی از فعالیت‌های گردشگری در روستاهای مورد مطالعه مساعد نیست، با این وجود روستای گلپرد نسبت به سایر روستاها وضعیت مناسب‌تری دارد. حاجی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) به سنجش تأثیرات اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در دهستان شهرک شهرستان چرام پرداختند. نتایج نشان داد توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی دهستان شهرک تأثیر داشته است. عبدالله‌زاده و همکاران نیز (۱۳۹۴) به بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان پرداختند. نتایج نشان داد که میانگین سرمایه‌های فیزیکی، مالی و کل سرمایه‌ها در روستاهای گردشگری از روستاهای غیرگردشگری بیشتر است.

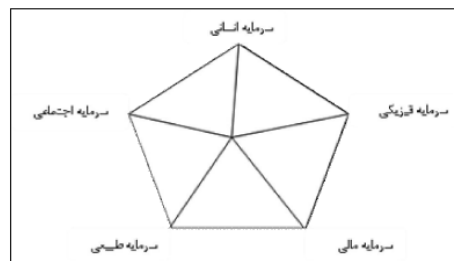
مبانی نظری

گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین تحرک اجتماعی با پیامدهای فرهنگی، اقتصادی و فضایی متعددی همراه است (رهنمایی، ۱۳۹۶: ۱۵۳) گردشگری به عنوان فعالیتی که در دنیای امروزی توان اثرگذاری بر فرایند توسعه متوازن را در همه دنیا به نمایش گذاشته، مورد توجه طیف وسیعی از سیاستگذاران و مدیران اجرایی در کشورهای مختلف است. بر اساس برآوردهای سازمان جهانی گردشگری پیش بینی می‌شود که تعداد گردشگران در سال ۲۰۲۰ به حدود یک میلیارد و ۶۰۰ میلیون نفر افزایش یابد (اسماعیل زاده، ۱۳۹۳: ۲). گردشگری نه تنها در پیشبرد اقتصاد ملی و درآمدهای ارزی نقش آفرین بوده، بلکه فعالیت است که ایجادکننده مشاغل جدید می باشد (ابراهیم زاده، ۱۳۹۰: ۶). که موجب رشد تولیدات صنایع دستی و صنعتی نیز میشود (امیرحاجیلو، ۱۳۹۲: ۱۸). در دهه‌های اخیر گردشگری به ویژه در مناطق روستایی اهمیت قابل توجهی در زمینه تنوع بخشی اقتصادی پیدا کرده است (مهدوی، ۱۳۹۵: ۲۷۵).

یکی از راهبردهایی که در دهه‌های اخیر، در اغلب کشورهای جهان مورد توجه بوده و نتایج مثبت داشته است، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی و استفاده از جاذبه‌های متعدد طبیعی و فرهنگی روستا به عنوان منبع درآمدی و در عین حال کمک به حفاظت از سرمایه‌ها و جاذبه‌های منحصر به فرد طبیعی و فرهنگی روستا است (Shen, 2009: 11). گردشگری روستایی راه حل کلی برای همه‌ی دردها و مسائل و مشکلات نواحی روستایی نیست، اما یکی از شیوه‌هایی است که ممکن است آثار اقتصادی مهم داشته باشد. رشد گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی نسبتاً تفکر جدیدی است که سیاست‌گذاران محل در جوامع روستایی به اهمیت این راهبرد پی برده‌اند (Gerf, 1993: 23) از آن جا که نواحی روستایی را دارای توانمندی بالقوه و پتانسیل‌های طبیعی برای توسعه گردشگری می‌دانند، می‌توان انواع گوناگونی از توریسم روستایی را بر شمرد که با توجه به اهداف گردشگری و بر اساس شرایط فرهنگی، اقلیمی و اقتصادی نواحی روستایی شکل می‌گیرد.

از طرفی امروزه یکی از بزرگترین چالش‌های برنامه‌ریزی، در جوامع انسانی، به ویژه جوامع روستایی که کانون تمرکز فقرا در کشورهای در حال توسعه‌اند، تامین معیشت است (Nzaid, 2002: 11). معیشت پایدار به معنای حمایت از رفاه انسانی از طریق اقداماتی در جهت ارتقاء سلامت انسان، آموزش، فرصت‌ها، اطمینان از محیط زیست سالم و استاندارد برای زندگی است. معیشت به معنی زندگی و زنده بودن، تواناییها، داراییها و فعالیتهایی است که برای زندگی و زنده بودن مورد نیاز است (صحنه، ۱۳۹۰، ۴۷). معیشت مشتمل بر توانایی‌ها، داراییها و فعالیتهایی است که برای زندگی لازم است (افتخاری، ۲۰۰۱: ۱۳۹۰). راهبردهای معیشتی ترکیبی از فعالیتهای هستند که مردم برای دستیابی به اهداف خود که همان امرار معاش است انتخاب می‌کنند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۰: ۶۹). پژوهشگران معتقدند که مردم در نواحی درحال پیشرفت و کشورهای جهان سوم، معیشت خود را از میان مجموعه‌ای از دارایی‌ها و سرمایه‌ها شکل می‌دهند و شناخت معیشت آنها از طریق شناخت این چارچوب امکان‌پذیر خواهد بود (Guillotera, 2012: 288). محققان، رهیافت معیشت پایدار را الگویی می‌دانند متشکل از الف: چارچوب معیشت پایدار ب: اصول معیشت پایدار که جهت تضمین

معیشت و ثروت برای افراد یک منطقه و نابودی فقر در نظر گرفته می شود (مالکی، ۱۳۹۳: ۲). در رویکرد معیشتی منابع به پنج گروه ۱. سرمایه انسانی، ۲. سرمایه فیزیکی، ۳. سرمایه مالی، ۴. سرمایه طبیعی و ۵. سرمایه اجتماعی، تقسیم می شوند (چامبرز، به نقل از شهرکی، ۱۳۹۴: ۸).

شکل ۱- پنج ضلعی سرمایه‌ها در سیستم معیشت پایدار (DFID, به نقل از قدیری معصوم، ۱۳۹۴).

سرمایه مالی: سرمایه مالی به منابع مالی (مانند پول نقد، حساب‌های بانکی، دارایی‌های جاری، حقوق بازنشستگی و مقرری‌ها و کمک‌ها و وجوه ارسالی مالی) که برای حفظ معیشت افراد در دسترس هستند، اطلاق می شود. سرمایه مالی به منابع اقتصادی اشاره دارد که مردم برای گذراندن زندگی خود از آن‌ها استفاده می کنند. این منابع شامل پس انداز، درآمد و سرمایه‌گذاری می شود (Fouracre, ۲۰۰۱: ۲).

سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی به عنوان منابع اجتماعی که افراد برای کمک به معیشت خود از آن‌ها کمک می گیرند، تعریف شده است. این نوع پشتیبانی، معمولاً شبکه‌های اجتماعی، عضویت در گروه‌ها و روابط متقابل و حس اعتماد را در بر می گیرد اهمیت دارایی‌های اجتماعی برای دستیابی به معیشت پایدار روستایی بسیار اساسی و مفید است زیرا در روستاهایی که خانوار فاقد دارایی اجتماعی باشد وجود دارایی‌های مالی مفهومی نخواهد داشت (Green, ۲۰۰۲). به نقل از قیداری، ۱۳۹۲: ۸). سرمایه انسانی: سرمایه انسانی هم به جهت سخت افزاری (تعداد افراد و تعداد نیروی کار) و هم از جهت مغزافزاری (تعداد تحصیل کردگان، سطح سواد) دارای اهمیت فراوانی است. سرمایه انسانی به مهارت‌ها، بهداشت مناسب و توانایی کار کردن که در مجموع، دنبال کردن استراتژی‌ها و فعالیت‌های

معیشتی مختلف که دست یابی به اهداف را ممکن می‌سازد اشاره دارد (Shen, ۲۰۰۹: ۴۰). سرمایه طبیعی: محیط طبیعی به عنوان دارایی اصلی روستاییان برای زندگی و معاش به شمار می‌آید اغلب فعالیت‌های اقتصادی و معیشتی روستاییان به صورت مستقیم، مرتبط با محیط و منابع محیطی است. به عنوان مثال، زمین، آب و جنگل منابع طبیعی محسوب می‌شوند. به طور کلی اصطلاح سرمایه طبیعی به منابع طبیعی نظیر آب، مواد معدنی و نفت، زمین، اکوسیستم، تهیه آب، هوا و آب و هوای بدون تغییر، اشاره دارد (قیداری، ۱۳۹۲: ۹). سرمایه فیزیکی: سرمایه فیزیکی به زیر ساخت‌های اساسی مانند جاده و کانال‌های آب رسانی و ابزارها و کالاهای تولیدی و سرمایه‌ای (مانند ماشین‌هایی از قبیل تراکتور و غیره) که برای پشتیبانی از معیشت مورد نیاز است اشاره می‌کند (قیداری، ۱۳۹۲: ۱۰).

مواد و روش‌ها

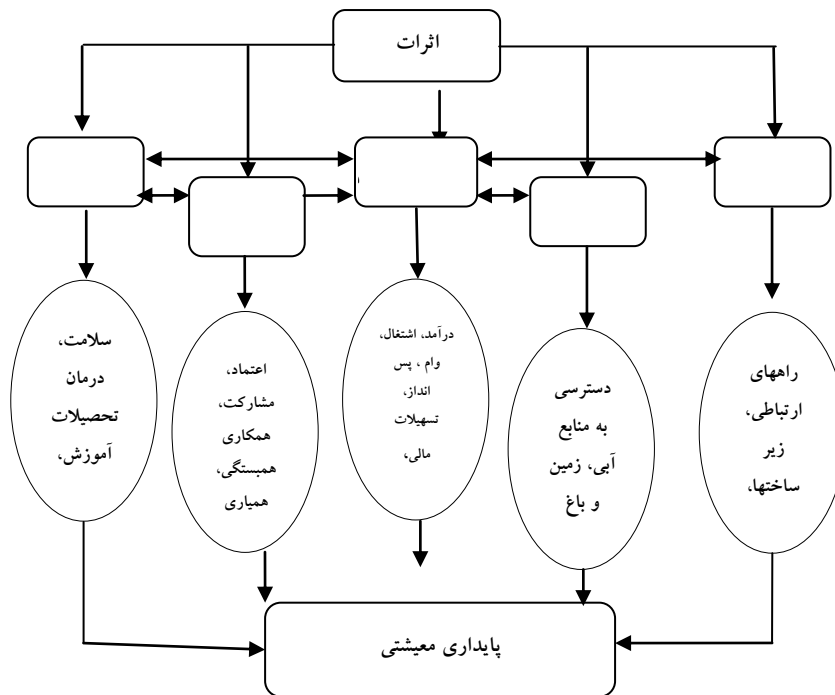
تحقیق حاضر از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی، از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ گردآوری اطلاعات ترکیبی از روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و پیمایشی است. در انجام این پژوهش و در مرحله گردآوری اطلاعات از دو روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و مطالعات میدانی استفاده شده است. بدین ترتیب که در روش اسنادی از اسناد و منابع موجود در کتابخانه‌ها، مقالات علمی و پژوهشی داخلی و خارجی و سایتهای اینترنتی به منظور تدوین مبانی نظری و چهارچوب مفهومی تحقیق، پیشینه تحقیق، ویژگی‌های جغرافیایی و جمعیت محدوده مورد مطالعه استفاده شد همچنین در روش میدانی نحوه جمع‌آوری اطلاعات شامل پرسش‌نامه، مشاهده مستقیم، پایگاه داده‌های اطلاعاتی و تعیین تاثیر گردشگری بر معیشت پایدار می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش را تمامی سرپرستان خانوار بخش اورامان شهرستان سروآباد تشکیل دادند که در سال ۹۵ در این منطقه سکونت داشتند بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۵۱ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند نمونه‌ها از ۶ روستای بخش اورامان، شهرستان سروآباد (اورامان تخت، ژبوار، بلبر، سلین، نوین و کماله) که دارای بیشترین حجم گردشگر بوده اند را تشکیل می‌دهد در واقع بجز ۶ روستای مورد نمونه‌گیری، تعداد گردشگران سایر روستاهای منطقه بسیار جزئی می‌باشد. تعداد نمونه‌های انتخابی هم بر اساس تعداد خانوار هر روستا و سهم آن از جمعیت کل نمونه بوده است.

جدول ۱. نحوه توزیع پرسشنامه‌ها در روستاهای منتخب

ردیف	روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه
۱	اورامان تخت	۷۱۱	۱۳۷
۲	ژیوار	۳۶۰	۶۹
۳	بلبر	۱۹۹	۳۸
۴	سلین	۲۰۰	۳۸
۵	نوین	۱۹۹	۳۸
۶	کماله	۱۶۰	۳۱

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه‌ی محقق ساخته می‌باشد که به طور همزمان و در یک مرحله جهت گردآوری اطلاعات، مورد استفاده قرار گرفته است. این پرسشنامه با استفاده از مبانی تحقیق تهیه شده است و شامل ۱۱ سوال در بعد انسانی، ۷ سوال در بعد اجتماعی، ۱۱ سوال در بعد مالی، ۷ سوال در بعد طبیعی، ۹ سوال در بعد فیزیکی معیشت پایدار می‌باشد. پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت و میزان پایایی به دست آمده نشان از ارتباط درونی پاسخ‌ها و پایایی پرسشنامه دارد (جدول ۱). در این پژوهش، گردشگری روستایی به عنوان متغیر مستقل و معیشت پایدار به عنوان متغیر وابسته مورد تحلیل قرار گرفته است.

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

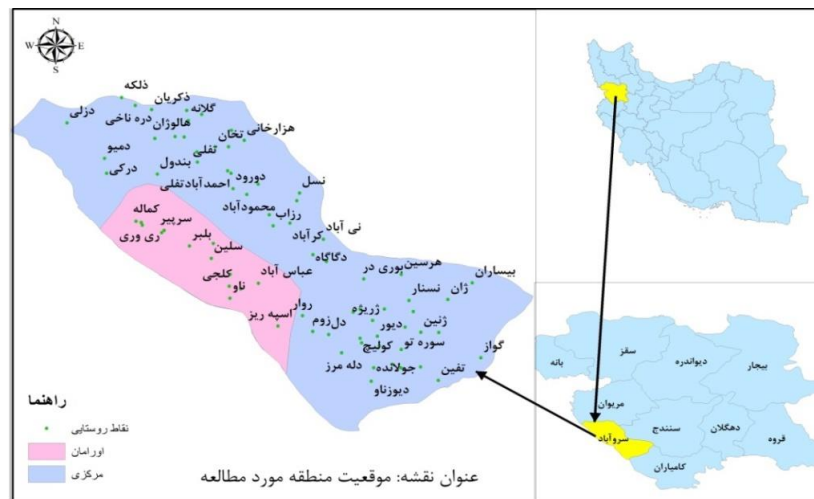
پس از جمع‌آوری اطلاعات، برای تحلیل داده‌ها از روشهای آمار توصیفی از جمله فراوانی، درصد و در سطح آمار استنباطی، ابتدا برای نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون اسمیرنوف کولموگراف، و برای آزمون فرضیات و بررسی تاثیر گردشگری بر معیشت پایدار از آماره‌های تی تک نمونه‌ای، ضریب همبستگی و برای بررسی میزان تاثیر گردشگری بر هر یک از ابعاد معیشت پایدار از آزمون فریدمن استفاده شد.

جدول ۱. ابعاد، شاخصها مورد بررسی در پرسشنامه و پایایی آنها

آلفای کرونباخ	شاخص	بعد
۰/۸۵	سلامت، تحصیلات، آموزش، درمان، مراقبت‌های بهداشتی، توجه به زنان، یادگیری مهارت، مهاجرت	سرمایه انسانی
۰/۷۷	اعتماد، مشارکت، همکاری، همبستگی، اعتماد، همیاری، تبادلات فرهنگی	سرمایه اجتماعی
۰/۸۱	شغل، توانایی پس انداز، دسترسی به وام، تسهیلات، درآمد، رضایت از شغل، قیمت مسکن، فرصتهای شغلی، اقتصاد بومی روستا، بازار محصولات کشاورزی	سرمایه مالی
۰/۷۶	منابع آبی، بهداشت محیط، فضای سبز روستایی، زیبایی و جذابیت روستاها، سطح باغات، مدیریت زباله و دفن بهداشتی زباله	سرمایه طبیعی
۰/۷۸	راههای ارتباطی، زیر ساختها، وضعیت جاده ماشین آلات کشاورزی، وسایل نقلیه، جادهای مناسب، مسکن مناسب، مصالح مناسب در ساخت مسکن، امکانات زیر ساختی، راههای ارتباطی	سرمایه فیزیکی
۰/۸۴	معیشت پایدار	

محدوده مورد مطالعه

شهرستان سروآباد یکی از شهرستان های استان کردستان است که در غرب استان واقع شده است این شهرستان از غرب با کشور عراق، از شمال با شهرستان مریوان، از شرق به شهرستان سنندج و از جنوب به شهرستان کامیاران محدود می شود. مرکز این شهرستان شهر سروآباد است. این شهرستان دارای دو بخش (مرکزی و اورامان) ۸ دهستان و ۸۲ روستا می باشد که با کنار گذاشتن روستاهای تخلیه شده، مکان ها، اردوگاههای پناهندگان عراقی، روستاهای قرار گرفته در محدوده شهر سروآباد و روستاهای زیر ۵ خانوار، دارای ۶۵ روستا می باشد. طبق سرشماری ۱۳۹۰، این شهرستان دارای ۴۹۸۴۱ نفر جمعیت و ۱۰۰۲ کیلومتر مربع مساحت می باشد همچنین بر اساس آمارگیری ۱۳۹۰ جمعیت بخش اورامان ۹۵۴۳ نفر و ۲۴۶۸ خانوار می باشد (آمارنامه استان کردستان، ۱۳۹۱ و شناسنامه آبادیها ۱۳۹۰).

نقشه شماره (۱) تقسیمات اداری و موقعیت شهرستان در کشور و استان

یافته‌ها و بحث:

نتایج پرسشنامه نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ دهندگان مرد می‌باشند. در زمینه توزیع فراوانی سن بیشتر پاسخ دهندگان سن ۳۰ تا ۴۰ سال دارند و میانسال می‌باشند و تحصیلات آنها در حد خواندن و نوشتن است همچنین اکثریت آنها ۳ تا ۵ فرزند دارند. درآمد بیشتر پاسخگویان (۳۵.۳ درصد) بین یک تا یک و نیم میلیون تومان بود. همچنین بررسی آماره Z برای معیشت خانوارها، سرمایه انسانی، سرمایه فیزیکی و سرمایه طبیعی سرمایه اجتماعی و سرمایه مالی معنی دار نمی‌باشد. پس توزیع داده‌ها نرمال بوده و می‌شود از آماره‌های پارامتریک استفاده کرد. برای بررسی نقش گردشگری در معیشت پایدار از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد. بر اساس نتایج جدول ۳ آماره تی برای بررسی میزان تاثیر گردشگری بر معیشت خانوارها ۲۴ و سطح معنی داری ۰/۰۰۱ می‌باشد چون سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد پس گردشگری بر معیشت خانوارها تاثیر گذار بوده است.

جدول ۲- بررسی تاثیر گردشگری بر ابعاد معیشت پایدار

شاخص	میانگین موجود	انحراف استاندارد	حد متوسط	تفاوت از حد مطلوب	T	معنی داری	نتیجه
انسانی	۳.۱۵	۰.۷۵	۳	۰.۱۵	۳.۹۱	۰.۰۰۱	تاثیر مثبت
اجتماعی	۳.۶۵	۰.۶۱	۳	۰.۶۵	۱۹.۹۷	۰.۰۰۱	تاثیر مثبت
فیزیکی	۳.۲۷	۰.۶۶	۳	۰.۲۷	۷.۷۱	۰.۰۰۱	تاثیر مثبت
طبیعی	۳.۷۱	۰.۵۰	۳	۰.۷۱	۲۶.۵۴	۰.۰۰۰	تاثیر مثبت
مالی	۴.۳۳	۰.۵۶	۳	۰.۳۳	۴۴.۳۷	۰.۰۰۰	تاثیر مثبت
کلی	۳.۶۲	۰.۴۸	۳	۰.۶۲	۲۴.۳۳	۰.۰۰۰	تاثیر مثبت

• مقایسه تاثیر گردشگری بر ابعاد مختلف معیشت پایدار با استفاده از

آزمون تحلیل واریانس: برای مقایسه تاثیر گردشگری بر ابعاد مختلف معیشت پایدار آزمون تحلیل واریانس استفاده شد.

جدول ۴. تحلیل واریانس ابعاد معیشت پایدار و تاثیر گردشگری بر آن

شاخص	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار F	سطح معنی داری
بین گروهی	۱۷/۲۵	۴	۴/۵۸	۱۲/۱۲	۰/۰۰۱
درون گروهی	۳۰۸/۷۶	۱۷۵۰	۰/۳۵		
جمع کل	۳۴۵/۲۶	۱۷۵۴			

با توجه به نتایج جدول بالا و سطح معنی داری به دست آمده که (۰/۰۰۱) می باشد و چون معنی داری به دست آمده از سطح معنی داری مورد نظر (۰/۰۵) کمتر می باشد، بنابراین می توان گفت که مقدار F برای عوامل مؤثر بر معیشت پایدار روستایی معنی دار به دست آمده است. جدول زیر مقایسات زوجی بین ابعاد مختلف معیشت پایدار را نشان می دهد.

جدول ۵. مقایسات زوجی ابعاد معیشت پایدار با استفاده از آزمون تعقیبی شفه

سطح معناداری	خطای معیار میانگین	اختلاف میانگین	بعد	بعد
۰/۰۰۰	۰/۰۵۵	۱/۱۸ *	انسانی	مالی
۰/۰۰۱	۰/۰۵۶	۰/۶۲ *	طبیعی	
۰/۰۰۰	۰/۰۷۱	۱/۰۶ *	فیزیکی	
۰/۰۰۱	۰/۰۵۶	۰/۶۸ *	اجتماعی	
۰/۰۰۱	۰/۰۷۱	-۰/۵۶ *	طبیعی	انسانی
۰/۰۰۳	۰/۰۴۶	-۰/۱۲ *	فیزیکی	
۰/۰۰۱	۰/۰۵۲	-۰/۵۰ *	اجتماعی	
۰/۰۰۲	۰/۰۵۶	۰/۴۴ *	فیزیکی	طبیعی
۰/۲۱	۰/۰۷۱	۰/۰۶	اجتماعی	
۰/۰۰۳	۰/۰۵۶	-۰/۳۸ *	اجتماعی	فیزیکی

جدول بالا نشان می‌دهد که بین ابعاد مالی با ابعاد انسانی، اجتماعی، طبیعی، مالی، فیزیکی اختلاف معنی‌داری وجود دارد. بین بعد انسانی با بعد اجتماعی، طبیعی، فیزیکی اختلاف معنی‌داری وجود دارد. بین بعد طبیعی با ابعاد فیزیکی و اجتماعی اختلاف معنی‌داری وجود دارد. بین بعد فیزیکی با بعد اجتماعی اختلاف معنی‌داری وجود دارد. اما بین بعد طبیعی و اجتماعی اختلاف معنی‌داری وجود ندارد.

اولویت‌بندی میزان اثر گذاری گردشگری بر ابعاد مختلف پایداری معیشتی

برای اولویت‌بندی میزان اثر گذاری گردشگری بر ابعاد مختلف پایداری معیشتی از دیدگاه روستاییان از آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد که سطح معنی‌داری آزمون فریدمن (۰/۰۰۰) و کمتر از ۰/۰۵ است. پس بین میزان اثر گذاری گردشگری بر ابعاد مختلف پایداری معیشتی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. به عبارت دیگر گردشگری در همه ابعاد معیشت پایدار (ابعاد انسانی، اجتماعی، طبیعی، مالی، فیزیکی) به یک میزان تاثیر نداشته است. بیشترین تاثیر گردشگری بر سرمایه مالی بوده پس از آن به ترتیب بر سرمایه طبیعی، اجتماعی، فیزیکی و انسانی اثر گذار بوده است.

جدول ۶. اولویت‌بندی اثر گردشگری بر ابعاد پنجگانه معیشت پایدار

ردیف	ابعاد	میانگین امتیاز	رتبه
۱	انسانی	۱.۸۲	۵
۲	اجتماعی	۳.۱۸	۳
۳	فیزیکی	۲.۰۵	۴
۴	طبیعی	۳.۳۰	۲
۵	مالی	۴.۶۵	۱

نتیجه گیری:

تحقیق حاضر بر آن بود که نقش گردشگری را در معیشت و پایداری معیشتی مردم بخش اورامان شهرستان سروآباد تحلیل کند. نتایج حاصل از آمار استنباطی برای فرضیه اصلی تحقیق نشان داد که گردشگری بر معیشت خانوارهای منطقه اورامان، تاثیر مثبت داشته است. نتایج حاصل از تحقیق همچنین نشان داد که بیشترین تاثیر گردشگری بر ابعاد پنج‌گانه معیشت پایدار به ترتیب بر سرمایه مالی، طبیعی، اجتماعی، فیزیکی و انسانی بوده است. به عبارت دیگر گردشگری ابتدا بر سرمایه مالی و ابعاد آن مانند افزایش درآمد، تحریک اقتصاد بومی و محلی، رونق بازار محصولات کشاورزی، افزایش پس انداز، افزایش رضایت از میزان درآمد، کاهش نابرابریهای اقتصادی، رضایت از شغل، افزایش قیمت اراضی کشاورزی، کاهش فقر، رونق و ایجاد شغل‌های فصلی بیشتر از سایر شاخص‌های معیشت پایدار تاثیرگذار بوده است و از این طریق بر سرمایه فیزیکی و طبیعی و انسانی نیز اثر گذاشته است. افزایش درآمد سبب افزایش تمایل به خرید وسایل خانگی و کالاهای بادوام و تجهیزات مورد نیاز در تولید خانوار شده همچنین افزایش درآمد سبب سرمایه گذاری خانوار در سرمایه‌های طبیعی مثل تبدیل زمین زراعی به باغ و خرید تجهیزات کشاورزی و باغداری شده است که به نوبه خود سبب افزایش تولید شده است. تلاش در جهت جذب گردشگر و ارتقاء درآمد حاصل از آن نیازمند افزایش سرمایه انسانی و توجه به آموزش خانوار و ارتقاء مهارت‌ها شده و از این طریق سرمایه انسانی نیز افزایش یافته است. با توجه به اینکه سرمایه انسانی هر جامعه‌ای مهمترین سرمایه آن جامعه محسوب می شود همچنین این

سرمایه نیز با ورود گردشگران به منطقه و تبادل فرهنگی و ارتباطات بین افراد افزایش یافته است. اورامان منطقه‌ای کوهستانی و صعب العبور بوده و کشاورزی و دامداری نمی‌تواند برای همه مردم منبع اشتغال باشد بخشی از مردم در فقر زندگی می‌کردند اما اکنون با ورود گردشگران به منطقه و گسترش شغل‌های مرتبط با گردشگری، در سرمایه مالی مردم تغییر ایجاد شده است. اورامان منطقه‌ای روستایی بوده و اکثر مردم این منطقه در زمینه صنایع دستی و باغداری و دامداری مشغول به کار بوده‌اند و گردشگران نیز استقبال زیادی از صنایع دستی و سوغات اورامان به عمل آورده‌اند به صورت مسقیم و غیر مستقیم باعث افزایش سرمایه مالی خانوارها و از این طریق تمایل به خرید کالاهای بادوام و ابزار تولید و در نتیجه افزایش سرمایه فیزیکی خانوارها شده است. نتایج تحقیق همچنین نشان داد که گردشگری بر سرمایه طبیعی خانوارهای منطقه اورامان نیز تاثیر داشته است، با ورود گردشگران به این منطقه و رونق گردشگری، اکثر مردم این منطقه شروع به کاشت درخت و باغداری برای تولید میوه و فروش آن به گردشگران کرده‌اند که از این طریق باعث استفاده بهینه از زمین و آب و ارتقاء سرمایه طبیعی خانوارها شده است هرچند افزایش ورود گردشگران همراه با تخریب محیط و گاهی آتش سوزی مراتع و رها سازی زباله در محیط زیست نیز بوده است با این وجود اثر مثبت آن بیشتر از مضرات بوده است. نتایج این تحقیق با نتایج تحقیق جمعه‌پور (۱۳۹۰)، مطیعی لنگرودی (۱۳۹۰)، مهدوی (۱۳۹۱)، جمعه-پور (۱۳۹۱)، حاجی زاده و همکاران (۱۳۹۲) عبدالله زاده و دیگران (۱۳۹۴) یودایا کومارا (۲۰۱۱)، نیاوپانه (۲۰۱۱) همسو می‌باشد اگرچه ممکن است تفاوت‌هایی در اثرگذاری گردشگری بر ابعاد مختلف سرمایه‌های معیشتی در مطالعات محققین وجود داشته باشد با این وجود در کل، گردشگری بر سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی اثر مثبت داشته و از این طریق باعث پایداری معیشت خانوارهای روستایی شده است.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی، آقاسی زاده، عبدالله (۱۳۹۰). تأثیر منطقه آزاد چابهار بر توسعه گردشگری حوزه نفوذ آن با بهره‌گیری از مدل رگرسیون و آزمون T. *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، شماره ۲۱، دانشگاه سیستان و بلوچستان. صص ۸۵-۱۰۳
- اربابیان، شیرین، زمانی، زهرا، رحیمی، معصومه (۱۳۹۳). «بررسی اثر گردشگری در توسعه‌ی کارآفرینی»، *مجله برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری*، سال ۳، شماره ۰۱، صص ۲۹-۴۹.
- اسماعیل‌زاده، حسن (۱۳۹۳) «انتخاب استراتژی بهینه توسعه گردشگری با استفاده از مدل راهبردی. SWOT». *فصلنامه آمایش محیط*، دوره ۸، شماره ۲۸، صص ۱۴۹-۱۷۲
- امیر حاجلو، الهام، تولایی، سیمین، زنگانه، احمد، زنگانه، ابوالفضل (۱۳۹۲). «ارزیابی و اولویت بندی اثرات گردشگری در سطح ملی با استفاده از فن Topsis». *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۲۶-۱۵
- استانداری کردستان (۱۳۹۳)، آمارنامه ۱۳۹۲ استان کردستان، سنندج
- جمعه پور، محمود، احمدی، شکوفه (۱۳۹۰)، «تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ)»، *مجله پژوهش‌های روستایی*، جلد ۲، شماره ۱. صص ۶۳-۳۳
- حاجی زاده، مریم، تازیکی رقیه، انصاری، رحیمه (۱۳۹۴)، «سنجش تاثیرات اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در دهستان شهرک شهرستان چرام»، *سومین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار*، همدان، دبیرخانه دائمی همایش.
- رضوانی، محمدرضا، بیات، ناصر (۱۳۹۳). «تحلیل جایگاه گردشگری روستایی در برنامه‌های کلان توسعه‌ی کشور با تأکید بر برنامه‌های پنج‌ساله‌ی توسعه‌ی ملی»، *مجله برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری*، سال ۴، شماره‌ی ۳ صص ۳۱-۱۱.
- رهنمایی، محمد تقی، علی اکبری، اسماعیل، صفرعلی‌زاده، اسماعیل (۱۳۹۶) «بررسی وضعیت عوامل مؤثر بر توانمندسازی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی)» *نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی*، دوره ۲۱، شماره ۵۹، صص ۱۵۳-۱۷۴ زرافشانی، کیومرث، شرفی، لیدا، گراوندی، شهپر، قبادی، پرستو (۱۳۹۲) «بررسی تاثیرات توسعه گردشگری در ارتقاء شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی نواحی روستایی (مورد: منطقه گردشگری ریجاب در استان کرمانشاه)». *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۲ (۵) صص ۱۳۴-۱۱۹

- شهرکی، محبوبه، شریف زاده، مریم (۱۳۹۴) ارزیابی جایگاه آبی روری در معیشت پایدار روستایی کشاورزان شهرستان زاهدان». *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، مقاله ۵، دوره ۶، شماره ۱، صص ۹۷-۱۱۶
- صحنه، بهمن (۱۳۹۰)، «بازگشت مهاجران به روستاها و نقش آن در معیشت پایدار روستایی؛ مطالعه موردی شهرستان آق قلا، استان گلستان»، پایان نامه دکتری دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران
- عبدالله‌زاده، غلامحسین، صالحی، خدیجه، شریف‌زاده، محمد شریف، خواجه شاهکوهی، علیرضا (۱۳۹۴) «بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان»، *برنامه ریزی توسعه گردشگری*، دوره ۴، شماره ۱۵، صص ۱۴۸-۱۶۹
- قدیری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمدرضا، جمعه پور، محمود، باغیان، حمیدرضا (۱۳۹۴) «سطح‌بندی سرمایه‌های معیشتی در روستاهای گردشگری کوهستانی مورد: دهستان بالا طالقان در شهرستان طالقان». *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*. شماره ۴، صص ۱-۱۸
- قیداری حمداله سجاسی، صادق‌قلو طاهره، شکوری فرد اسماعیل (۱۳۹۲) سنجش سطح دارایی‌های معیشتی در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار. *پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، دوره (۵)، شماره (۱)، سال (۲۰۱۶-۶)، صفحات (۱۹۷-۲۱۶)
- قدیری معصوم، مجتبی، علیرضا استعلاجی و معصومه پازکی (۱۳۸۹) *گردشگری پایدار (روستایی و عشایری)*، انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- مالکی، رسول، دماوندی، عاطفه (۱۳۹۳). «تبیین رویکرد معیشت پایدار با تأکید بر توسعه پایدار روستایی در استان همدان»، *دومین همایش ملی و تخصصی پژوهش‌های محیط زیست ایران*، همدان، انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه
- مطیعی لنگرودی، حسن، قدیری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمد رضا، نظری، عبدالحمید و صحنه (۱۳۹۰) «تأثیر بازگشت مهاجران به روستاها در بهبود معیشت ساکنان» مطالعه ی موردی: شهرستان آق قلا»، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، شماره ۷۸، صص ۸۳-۷۶
- مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۹۰)، «*برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران*»، انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ پنجم.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۱)، *شناسنامه آبادی‌ها*، تهران

- مطیعی لنگرودی، سیدحسین، رضائیه آزادی، مریم (۱۳۹۲) «ارزیابی اثرات اقتصاد گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه». *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*. شماره (۴)، صص ۷۵-۹۱
- مهدوی داوود، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۹۵) «طراحی راهبردهای توسعه پایدار گردشگری روستاهای تاریخی - فرهنگی ایران». *نشریه جغرافیا و برنامه ریزی*، دوره ۲۰، شماره ۵۶، صص ۲۷۵-۳۰۰
- حاجی زاده، مریم و کیانی، فاطمه و نوری، سید هدایت الله (۱۳۹۲) نقش جاذبه‌های گردشگری در معیشت پایدار روستایی مطالعه موردی (باغ چشمه بلقیس - دهستان شهرک - شهرستان چرام)، اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار، ۳۰ آبان ۱۳۹۲، همدان، انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- Aref, F. (۲۰۱۱). "The effects of tourism on quality of life: a case study of Shiraz, Iran". *Life Science Journal*, ۸(۲), pp ۴-۲۵.
- Fouracre, P. (۲۰۰۱). *Transport and sustainable rural livelihoods*. from http://www.transport-links.org/transport_links/rtkb/rtkb.htm
- Guillotrea, P., Campling, L. and Robinson, J. (۲۰۱۲), "Vulnerability of Small Island Fishery Economies to Climate and Institutional Changes", *Current Opinion in Environmental Sustainability*, Vol. ۴. ۲۸۷-۲۹۱.
- Iorio, M. and Corsale, A. (۲۰۱۰). Rural tourism and livelihood strategies in Romania, *Journal of Rural Studies*, ۲۶: ۱۵۲-۱۶۲.
- Mbaiwaa, J.E. and Stronzab, A. (۲۰۱۰). "The effects of tourism development on rural livelihoods in the Okavango Delta", Botswana, *Journal of Sustainable Tourism*, ۱۸(۵): pp ۶۳۵-۶۵۶.
- Nyaupane, G.P. (۲۰۱۱). "Linkages among biodiversity, livelihood, and tourism, *Annals of Tourism Research*", ۳۸(۴): pp ۱۳۴۴-۱۳۶۶.
- NZAID. (۲۰۰۲). Policy statement. New Zealand: New Zealand Agency for International Development (NZAID).
- Richard, J. (۲۰۱۳). "Recreation, tourism, and rural well-being. Washington", DC: US Department of Agriculture, *Economic Research Service*. (No. ۷). pp ۲۵۵-۲۷۳

- Shen, F. (۲۰۰۹). Tourism and Sustainable Livelihoods Approach: Application within the Chinese Context. Ph.D. Thesis, Lincoln University.
- Singh, P. K., and Hiremath, B.N. (۲۰۱۰). "Sustainable livelihood security index in a country": A tool for development planning. *Ecological Indicators*, ۱۰, pp ۴۴۲-۴۵۱
- Udayakumara, E.P.N. and Shrestha, R.P. (۲۰۱۱). "Assessing livelihood for improvement: Samanalawewa reservoir environs", Sri Lanka, International *Journal of Sustainable Development and World Ecology*, ۱۸(۴):pp ۳۶۶-۳۷۶.
- Mbaiwaa, J.E. and Stronzab, A. (۲۰۱۰). The effects of tourism development on rural livelihoods in the Okavango Delta, Botswana, *Journal of Sustainable Tourism*, ۱۸(۵): ۶۳۵-۶۵۶.